

SODELOVANJE SLOVENSКИH OSNOVNIH ŠOL Z UČITELJI MATERNIH JEZIKOV OTROK PRISELJENCEV

Marijanca Ajša VIŽINTIN¹

COBISS 1.04

IZVLEČEK

Sodelovanje slovenskih osnovnih šol z učitelji maternih jezikov otrok priseljencev

Za uspešno integracijo otrok priseljencev so potrebne različne oblike vključevanja. Osnovna šola Dragomirja Benčiča Brkina Hrpelje je postala v šolskem letu 2008/09 ena od osmih šol v Sloveniji, ki je – poleg poučevanja slovenščine kot drugega/tujega jezika – uvedla poučevanje maternih jezikov in kultur otrok priseljencev, makedonščine in albanščine. Opisani so trije začetki poučevanja materinščine otrok priseljencev v Sloveniji z vidika njihovih učiteljev in njihovo sodelovanje s šolo.

KLJUČNE BESEDE: otroci priseljenci, integracija, makedonski jezik in kultura v Sloveniji, albanski jezik in kultura v Sloveniji, slovenščina kot drugi/tuji jezik

ABSTRACT

Cooperation of Slovene Primary Schools with Teachers of Mother Tongues of Immigrant Children

In order to achieve a successful integration of immigrant children, different forms of inclusion are necessary. In the school year 2008/09, Dragomirja Benčiča Brkina primary school from Hrpelje became one of the eight schools in Slovenia that, besides teaching Slovene as a second/foreign language, introduced teaching of mother tongues and cultures of immigrant children in Slovenia, Macedonian and Albanian. There is a description of three beginnings of teaching mother tongues of immigrant children in Slovenia from the point of view of their teachers and their cooperation with the school.

KEY WORDS: Immigrant children, integration, Macedonian language and culture in Slovenia, Albanian language and culture in Slovenia, Slovene as a second/foreign language

UVOD

V zadnjih treh šolskih letih (2006/07–2008/09) sem kot učiteljica slovenščine in knjižničarka na Osnovni šoli Dragomirja Benčiča Brkina Hrpelje (OŠ DBB Hrpelje) sodelovala s štirinajstimi otroki priseljenci ter tremi učitelji maternih jezikov in kultur otrok priseljencev. Otroci, katerih očetje so že več let delali v Sloveniji, mame pa so za otroke

¹ Univ. dipl. prof. slovenščine in bibliotekarka, podiplomska študentka Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani; Škocjan 34/d, 6000 Koper; e-pošta: marijanca.ajsa@gmail.com.

skrbele same stotine kilometrov daleč, so po več letih ločenega družinskega življenja končno zaživel skupaj z očetom in mamo. Hkrati je to pomenilo za otroke priseljence vključevanje v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem, novo okolje in učenje novega jezika. Moja prvotna naloga ob stiku z otroki priseljenci je bila poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika, na kar sem se osredotočila prvo šolsko leto. Po izobraževanju, soočenju s slovensko zakonodajo in študiju strokovne literature sem se odločila za razširitev oblik dela z otroki priseljenci: poučevanje maternih jezikov, dvojezične ure, večjezično kulturno prireditvev, obogatitev knjižničnega fonda s publikacijami v maternem jeziku otrok priseljencev ... Pomembna je bila odločitev o organiziranem pouku maternega jezika in kulture otrok priseljencev. S tem dejanjem je bil »uradno« priznan status maternega jezika kot enakovrednega drugim jezikom. Otrokom je bila omogočena sposobnost identifikacije ne samo z državo gostiteljico (Slovenijo), ampak tudi z državo izvora, iz katere so prišli. Posledično je sodelovanje z učitelji maternih jezikov in kultur omogočilo razvoj medkulturnega dialoga in številnih oblik dela z otroki priseljenci, ki so pozitivno vplivale na razvijanje občutka sprejetosti in vzpostavljanje vezi med otroki priseljenci ter večinskim prebivalstvom.

Materni jezik je sredstvo identifikacije z določeno jezikovno, družbeno, narodnostno skupnostjo, sredstvo čustvovanja in sporazumevanja z govorniki istega jezika. Je izvorni ali izhodiščni jezik, ki ima pri vsakem posamezniku pomemben vpliv na učenje vseh nadaljnjih jezikov. (Pirih Svetina 2005) Dobro postavljeni temelji v maternem jeziku so predpogoj za lažje učenje drugih jezikov, poznavanje lastne kulture pa omogoča spoznavanje novih kultur. Ker je naravni proces usvajanja prvega/maternega jezika pri otrocih priseljencih prekinjen, je potrebno v državi gostiteljici načrtno poskrbeti za učenje maternega jezika – obenem pa je potrebno za uspešno vključevanje v novo družbo hkrati poskrbeti za učenje jezika države gostiteljice. Večjezičnost in večkulturnost pomenita prednost, česar bi se morali zavedati starši, pedagoški delavci in tisti, ki sprejemajo smernice ter zakonodajo za delo z otroki priseljenci, saj njihov odnos do selitvenih procesov pomembno vpliva na (ne)sprejemanje otrok priseljencev pri večinskem prebivalstvu.

OTROCI PRISELJENCI

Smernic o oblikah dela z otroki priseljenci je v Sloveniji na sistemski (zakonodajni) ravni malo. Določilo, da imajo otroci priseljenci pravico do vključenosti v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem »pod enakimi pogoji kot državljani Republike Slovenije« (Zakon 1996, 10. člen), se načeloma upošteva brez težav. Omogočene so nekatere prilagoditve,² ki jih na posameznih šolah uresničujejo zelo različno. Neurejenost na

² Leta 2007 je zakonodaja »uradno priznala«, da obstajajo težave z učenjem slovenščine: »Za otroke iz prvega odstavka tega člena, ki potrebujejo pomoč pri učenju slovenščine, se ob vključitvi v osnovno šolo organizira tečaj slovenščine« (Zakon 2007). V kakšni obliki in po katerem programu naj se ta tečaj izvaja, če se, je prepuščeno posamezni šoli in njenim zaposlenim. Za pomoč otrokom priseljencem se lahko uporabijo tudi ure dodatne in/ali individualne strokovne pomoči, namenjene

sistemske (zakonodajni) ravni se posledično odraža v drugih sferah, tako pri poučevanju slovenščine kot drugega/tujega jezika kot pri poučevanju njihovega maternega jezika in kulture. Od razgledanosti in razumevanja posameznega vodstvenega kadra v osnovnih in srednjih šolah, zaposlenih v svetovalni službi in ostalih pedagoških delavcev, delavk, ki se osebno angažirajo – ali pa ne, je odvisno, katere oblike dela bodo vključili v svoje delo z otroki priseljenci, na kaj se bodo osredotočili: na poučevanje slovenščine; strokovno učno pomoč pri posameznih šolskih predmetih; prilagojeno ustno in pisno ocenjevanje (z možno uporabo slovarjev, dodatno razlago navodil, podaljšanim časom ocenjevanja, individualno obliko ocenjevanja); sodelovanje s starši in otroki priseljenci (v svojem prostem času); poučevanje maternega jezika in kulture; vključevanje večinskega prebivalstva in pogovor o vzrokih preseljevanja; težnja po premagovanju predsodkov, stereotipov in strahu pred neznanim ... Seveda je možna kombinacija različnih oblik – žal pa se dogaja tudi to, da otroka vključijo v razred, ga pustijo »na miru« in mu zaključijo negativne ocene, ker ne dosega minimalnih standardov znanja.

Slovenščina, ohranjanje maternega jezika in odprto vprašanje identitete

V največ primerih, po moji subjektivni oceni, ki temelji na sodelovanju na posvetih o delu z otroki priseljenci in izmenjavi primerov dobre prakse, se učiteljice in učitelji v slovenskih šolah osredotočajo na poučevanje slovenščine. Temu posvečajo nekateri veliko časa in energije, saj v Sloveniji še ne obstaja učno gradivo, namenjeno specifično otrokom priseljencem.³ Učitelji in učiteljice morajo gradivo, za katerega presodijo, da bi ga določeni otrok priseljenec najbolj potreboval, pripravljati sami.⁴ Pa vendar – ali je

otrokom s primanjkljaji na posameznih področjih učenja oziroma učencem z učnimi težavami, če se vodstvo šole seveda zaveda težav in če je pripravljeno nekoliko širše gledati na definicijo otrok s posebnimi potrebami. *Strategija* (2007) je dobila finančno podporo z *Javnim razpisom* (2008). Želijo »razviti mehanizme, ki bodo prispevali k učinkovitejšemu vključevanju učencev migrantov v šolski sistem s ciljem njihove boljše vključenosti v družbo in izboljšanja njihovega položaja na trgu dela. Učinkovitejše vključevanje v sistem vzgoje in izobraževanja naj bi prispevalo tudi k dvigu kakovosti življenja otrok in mladostnikov migrantov. Namen tega razpisa je razviti strokovne podlage, didaktiko in didaktične materiale za učenje slovenščine kot drugega jezika, jih preizkusiti v praksi ter hkrati razvijati strategije in modele dela z učenci migranti.« (*Javni razpis* 2008)

³ Pomagajo si lahko z gradivom, ki ga izdaja Zavod za šolstvo Republike Slovenije za slovenske izseljence, s spletno stranjo Zavoda RS za šolstvo (zavihek Stičiče) *Slovenščina* (2008), ki ga ureja na tem področju zelo aktivna gospa Dragica Motik, z gradivom Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani), ki pa je prvenstveno namenjeno študentom in odraslim. Obe omenjeni organizaciji se tudi na druge načine trudita soočiti z delom z otroki priseljenci. Dodatno težavo predstavlja dejstvo, da večina pedagoških delavcev, ponavadi učijo slovenščino učiteljice slovenščine, nima izkušenj s poučevanjem slovenščine kot drugega/tujega jezika. Glede na to, da je eden od ciljev *Javnega razpisa* (2008) tudi razvoj učnega gradiva za poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika za otroke, lahko gradivo najbrž pričakujemo leta 2011, 2012.

⁴ Ta pojav preseneča, saj je bilo v Sloveniji od 60. let 20. stoletja naprej veliko priseljencev iz drugih republik bivše skupne države Jugoslavije. Takrat je bil razlog (vsaj na papirju) enakopravnost vseh

samo poučevanje slovenščine kot jezika novega okolja dovolj za uspešno integracijo otrok priseljencev? Ali pričakujemo od teh otrok, da se bodo samo čim prej naučili slovensko, bili čim manj moteči, se skratka čim prej asimilirali? Kaj pa večkulturnost, večjezičnost, ohranjanje in nadgrajevanje identitete? Vprašanje identitete je dilema, s katero se ukvarjajo mnogi priseljenci. So pol enega in pol drugega, tretjine ali celo četrte nečesa? Zakaj bi morali priti v seštevanju do ene celote? Kaj pa, če seštevamo in pridemo do treh, štirih ali več identitet?

Sobivanje kulturno, versko, jezikovno ali svetovnonazorsko različnih ljudi je lahko zares težko. Multikulturni paradoks je ta, da na eni strani upoštevamo pomen kulturnih razlik, na drugi strani pa jih moramo zanikati, če hočemo živeti skupaj, oziroma moramo priznavati dominantno kulturo kot tisto, ki ima skupaj s pravnimi normami, uzakonjenimi v državi, primat nad drugimi kulturami. Ta paradoks težko mislimo in težko razrešujemo, če v našem okolju ni politične, ideološke in mentalne opore za tako razmišljanje in delovanje. Ko je enkrat politični, šolski in javni diskurz posvečen delitvi mi in oni, naši in drugi, na naši in njihovi strani, ko torej prevlada prisila razmišljanja o homogenih skupinah, je nemogoče razmišljati o medkulturnem dialogu in sobivanju. Ta mora izhajati iz diskurza, ki ljudi ne deli na homogene skupine in kategorije, kjer je dovoljena in priznana več kot zgolj ena vrsta enodimenzionalne identitete. (Milharčič Hladnik 2007a)

Vedno znova utemeljujem ohranjanje maternega jezika z osebno izkušnjo, saj v Sloveniji skoraj ni družine, ki ne bi imela izseljenega sorodnika ali prijatelja, živečega nekje v tujini. Zelo lepo se nam zdi, ko nas obišejejo v Sloveniji in lahko z njimi govorimo slovensko – ker govorijo slovensko tudi tam nekje, v Avstraliji, Argentini, Kanadi ali kjer koli že, ker se tam družijo v družtvih, hodijo v (sobotno) slovensko šolo. Navajam primer prijateljice Eve, ki živi blizu Züricha, v Švico so se izselili njeni starši. Poročena je z Avstrijcem. Njuni trije otroci, torej že tretja generacija izseljencev, če gledamo s slovenskega vidika, imajo švicarski, slovenski in avstrijski potni list. Govorijo slovensko (z materjo, v slovenski dopolnilni šoli in na obiskih v Sloveniji), nemško (z očetom, ko obišejejo stare starše v Avstriji in v šoli) in močno švicarsko narečje, značilno za kraj, kjer živijo. Otroci različnih jezikov in kultur, torej. Sta večjezičnost in večkulturnost prednost ali vzroka za stigmatizacijo?

Prek jezika in jezikovnega koda kot simbolov etničnosti se približamo problemu stigmatizacije in statusa tujca, ki je pri selitvah pogosto prisoten. Tudi podelitev

jezikov in pisav; srbohrvaščina je bila eden od uradnih jezikov (čeprav je v praksi prevladovala), kar ni povzročilo potrebe po sistematičnem poučevanju slovenščine. Učenje slovenskega jezika kot enega bistvenih elementov uspešne integracije torej ni bilo posebej načrtovano (več o tem: Knez 2008). Druga »izgubljena priložnost« so bili begunci v 90. letih, med katerimi je bilo ogromno otrok, tokrat zaradi vojne v razpadajoči Jugoslaviji. Ti otroci so imeli najprej šolo v begunskih centrih, kasneje so bili vključeni v slovenski šolski sistem. Njihovi starši so imeli skoraj desetletno prepoved vsakršne zaposlitve, kar je odločilno prispevalo k neuspešni integraciji 2000 ljudi, ki so se odločili ostati v Sloveniji (več o tem: Vrečer 2007).

državljanstva in proces naturalizacije, ki se s tem začne, nista zagotovilo za odpravo stigme in prodor iz marginalnosti. Stigma je odnos, ki ga na osnovi principa diskriminacije in močnih stereotipov vzpostavi večinska družba do drugačnosti, ki presega družbeno definiran tolerančni prag. Ta odnos je značilen predvsem za etnično stratificirane družbe, pri čemer danes ni družbe, ki ne bi poznala diskriminacije. Razlike so le v njeni intenzivnosti. (Lukšič-Hacin 1995: 191)

Ko smo se z otroki priseljenci in učiteljico Almo Bejtullahu na OŠ DBB Hrpelje konec šolskega leta 2008/09 poslavljali, sem otrokom ponovila, kar so slišali od mene že večkrat: »Vaša večjezičnost je prednost. Ne pozabite, od kod ste prišli in ohranjajte materni jezik. Lahko ste oboje: Kosovski Albanci in Slovenci.«⁵ Večina teh otrok je že dobila slovensko državljanstvo, vendar to še ne pomeni rešitve vseh njihovih težav.

Organizacija pouka maternega jezika otrok priseljencev v Sloveniji

Zakon o osnovni šoli (1996, 10. člen) omogoča otrokom priseljencem organiziran »pouk maternega jezika in kulture v skladu z mednarodnimi pogodbami,« na katerega smo se na OŠ DBB Hrpelje sklicevali, ko smo na Ministrstvu za šolstvo in šport Republike Slovenije (MŠŠ RS) na začetku septembra 2008 zaprosili za poučevanje maternega jezika otrok priseljencev.⁶ Nad pozitivnim in hitrim odzivom MŠŠ RS sem bila prijetno presenečena. Gospa Bronka Štraus z MŠŠ RS je priskrbela kontaktne številke za učitelja makedonščine Zekirijo Šainoskega in učiteljico albanščine Almo Bejtullahu. Na začetku leta 2009 sem spoznala še tretjo učiteljico, Anilo Zaimi, ki je začela poučevati albanščino na OŠ Cirila Kosmača Piran (v šolskem letu 2009/10 pa naj bi pričela s poučevanjem albanščine tudi na OŠ Koper).

V šolskem letu 2007/08 je bilo skupaj otrok priseljencev 730 (592 iz držav bivše Jugoslavije, 138 iz drugih držav) na 203 osnovnih šolah. V prvih treh mesecih šolskega leta 2008/09 jih je bilo že 732 (646 iz držav bivše Jugoslavije, 86 iz drugih držav) na 195 šolah. Pouk šestih maternih jezikov in kulture otrok priseljencev pa se je v šolskem

⁵ Da so me slišali in razumeli, sem dobila »potrdilo« ravno ob slovesu, ko so mi podarili svojo pesem, v okvirju, ki so ga sami okrasili in pobarvali; zavedam se, da je vloga učiteljice Alme Bejtullahu pri tem odločilna, za kar sem ji zelo hvaležna. Pesem je napisana v albanščini, zadaj je slovenski prevod. V albanščini sestavljajo inicialke posameznih verzov moje ime (Marijanca), v slovenščini pa zveni pesem takole: Učiteljici, ki novega jezika nas uči./Ob njeni prisotnosti vse lahko se zdi./V novi deželi nam znova vse razloži/in ljubeznivo nam govori./Teden za tednom neutrudno nam pomaga/in prihodnost nam približuje./Ob vsaki težavi nas opogumlja in izobražuje,/s prijaznimi besedami nas spodbudi./Njej, ki pravi, da svojih korenin pozabiti ne smemo,/se iz srca zahvaljujemo! Bedrije, Lirim, Florentina, Beslinda, Florent, Leutrim, Rinesa, Avdi. Ko so mi to prebrali, najprej v albanščini, potem pa še v slovenščini, priznam, da so se mi orosile oči. Vedela sem, da so razumeli.

⁶ Zakonsko določilo sem sicer »odkrila« sama, a pri vzpostavitvi poučevanja materinščine otrok priseljencev in medkulturnega okolja na OŠ DBB Hrpelje sta bili pomembni podpori svetovalne delavke Maje Mezgec in ravnateljice Janje Babič, prav tako pa tudi nadaljnje sodelovanje drugih strokovnih sodelavcev in sodelavk, ki so se na različne načine vključili v vzpostavljanje medkulturnega okolja.

letu 2008/09 izvajal samo na osmih slovenskih osnovnih šolah: OŠ Angela Besednjaka v Mariboru (hrvaščina), OŠ Cirila Kosmača v Piranu (albanščina), OŠ Danile Kumar v Ljubljani (nemščina, ruščina, finščina), OŠ Dragomirja Benčiča Brkina Hrpelje, Kozina (makedonščina, albanščina), OŠ Frana Erjavca v Novi Gorici (makedonščina), OŠ Hinka Smrekarja v Ljubljani (albanščina), OŠ Jakoba Aljaža v Kranju (makedonščina), OŠ Karla Destovnika Kajuha v Ljubljani (makedonščina) (Štraus 2009).⁷

Konec septembra 2008 se je pričelo plodno sodelovanje z dvema učiteljema, ki sta prihajala na OŠ DBB Hrpelje poučevati pet otrok priseljencev iz Makedonije ter osem s Kosova in sta pomembno prispevala k razvoju medkulturnega okolja na šoli.⁸ Velikokrat mi postavijo vprašanje, zakaj imamo na majhni podeželski šoli tako veliko otrok priseljencev – na začetku šolskega leta 2008/09, ko je šolo obiskovalo 274 otrok, je bilo vpisanih sedemnajst otrok priseljencev oziroma 6, 2 odstotka šolske populacije – vsekakor dovolj, da so postali opazni in da se nismo mogli več pretvarjati, da jih ni. Ti otroci so prišli v Slovenijo večinoma zato, ker so njihovi očetje delali tu že vrsto let, en oče celo dvajset. Po dolgoletnem ločenem življenju, nestabilnih razmerah v prvotni domovini, želji po bolj kvalitetnem življenju za otroke in/ali po višjem standardu (te razloge so navedli med našimi pogovori) so se v družinah odločili, da se možem v Sloveniji pridružijo žene in otroci. Opisane razmere govorijo v prid dejstvu, da so procesi preseljevanja zapleteni in prepleteni pojavi in da ne moremo govoriti ločeno o različnih vrstah migracij. Za očetom so prišli še (vsaj) trije ljudje, za seboj pa so nekateri »potegnili« še družino svojega sorodnika/prijatelja. Drugi razlog je položaj občine Hrpelje-Kozina: leži med tremi mesti, ki nudijo zaposlitev (Koper, Reka, Trst), ima ugodno (avto)cestno povezavo Ljubljana-Koper in Reka-Trst, cene stanovanj ali hiš pa so nižje kot v večjih mestih okrog. Zanimivo bi bilo tudi vedeti, kakšna je vloga šole, na kateri posamezniki verjamemo v pomembnost ohranjanja maternega jezika in kulture, v večjezičnosti in večkulturnosti vidimo prednost ter se na različne načine trudimo preseči predsodke, stereotipe. Gre le za slučaj, da je število vpisanih otrok priseljencev v treh šolskih letih naraslo z dve/tri na sedemnajst?⁹ Vsekakor bi bila raziskava o vzrokih za prihod osnovnošolskih otrok priseljencev zanimiva, in to po vsej Sloveniji.

Kratek opis razmer v Evropi

Večina držav objavlja pisne informacije o vzgojno-izobraževalnem sistemu v

⁷ Vseh osnovnih šol v Sloveniji je 796 (samostojnih, matičnih, podružničnih). Za podatke se zahvaljujem gospe Bronki Štraus z Ministrstva za šolstvo in šport Republike Slovenije.

⁸ Na začetku šolskega leta 2008/09 je bilo vpisanih osem otrok s Kosova, devet otrok iz Makedonije, a štirje zaradi neurejene dokumentacije niso prišli. Tik pred koncem šolskega leta je prišel še en učenec iz Makedonije. Na ure slovenščine kot drugega/tujega jezika je prihajal tudi učenec iz slovensko-hrvaške dvojezične družine.

⁹ Šolsko leto 2006/07: 2–3 otroci priseljenci (na začetku šolskega leta dva sredi, leta še eden), 2007/08: 9 otrok priseljencev, 2008/09: 17 vpisanih otrok priseljencev.

najpogostejših maternih jezikih priseljencev, v polovici držav so za to zadolžene državne izobraževalne organizacije. V Sloveniji so take informacije na voljo le prosilcem za azil. Pravica do tolmača je ustavna pravica beguncev v šestih evropskih državah, drugje je v komunikaciji z javnimi službami priporočljiva, a odvisna od lokalne samouprave. V Sloveniji je pravica do tolmača plačljiva, v šolah pa si rajši pomagajo z dvojezičnimi starši, učenci. Tudi glede odgovornosti za dobrodošlico, prvo obveščanje, vodenje priseljencev in sodelovanje z družinami so v Evropi uveljavljene različne prakse. Ponekod so v ta namen zaposleni posebni ljudje, drugod to vlogo prevzamejo učitelji. V Sloveniji so od leta 1999 za svetovanje o šolskem sistemu, za sodelovanje med družinami, šolami in učenci zadolženi psihologi, pedagoški in socialni delavci. Učenje maternega jezika znotraj obstoječe skupnosti in izobraževalnega sistema pomembno pripomore k občutku samospoštovanja in razvoju identitete otrok priseljencev in njihovih družin, medtem ko lahko dodatne šolske ure privedejo do zavračanja in stigmatizacije, čeprav je ravno slednji način najbolj pogost. Večina evropskih držav podpira učenje maternega jezika in kulture, nekatere na državnem nivoju (v Estoniji, Grčiji, Litvi, Avstriji, na Finskem in v Švedski), ponekod pa odvisno od iniciative posameznih šol in lokalne oblasti (v Španiji, Italiji, na Madžarskem, Slovaškem, Islandiji). Nekatere države (Estonija, Francija, Slovenija, od leta 2008/09 Anglija in Wales v Združenem kraljestvu) so omogočile lažji dostop do učenja maternih jezikov otrok priseljencev; v Sloveniji v obliki izbirnih predmetov učenja tujih jezikov v zadnjem triletju osnovne šole, če je dovolj zainteresiranih učencev (nemščina, španščina, francoščina, angleščina, hrvaščina, makedonščina, ruščina, srbsščina) (*Integrating* 2009). Ob tem je potrebno opozoriti, da sta npr. hrvaščina in srbsščina v tej obliki namenjena tudi reševanju vprašanja ohranjanja materinščine druge in tretje generacije otrok priseljencev, katerih starši so prihajali v Slovenijo od 60. let 20. stoletja dalje iz drugih republik nekdanje skupne države Jugoslavije, pri čemer se »v isti koš mečeta učenje maternega in učenje tujega jezika« (Požgaj Hadži, Balažic Bulc 2005: 37). Dejansko se taka oblika poučevanja nekdanjih jugoslovanskih jezikov izvaja le malo kje, in sicer zaradi pomanjkanja strokovnega kadra, premajhnega števila zainteresiranih učencev, strahu pred stigmatizacijo in nestrpnosti večinskega prebivalstva (Roter 2007).

V evropskih državah prevladujeta dva tipa financiranja in organizacije poučevanja maternega jezika za otroke priseljence. Pri prvem, ki je značilen za Poljsko, Lichtenstein in Slovenijo (za otroke iz Republike Makedonije), financirajo razrede z maternim jezikom ambasade, konzuli ali kulturna društva države izvora, poučevanje pa poteka v šolskih prostorih države gostiteljice. Drugi, običajnejši pristop, zagotavlja pravico do učenja maternega jezika otrokom priseljencem, za financiranje poskrbi šolski sistem države gostiteljice, če so za to dani pogoji (kader za poučevanje maternega jezika in minimalno število otrok, ki variira od 5 do 12; le na Švedskem in v Estoniji ima pravico do učenja maternega jezika in kulture vsak, ki to želi, brez minimalnega števila). Slovenija ima podpisane dvostranske sporazume za učenje maternega jezika z Avstrijo, Bosno in Hercegovino, Nemčijo, Črno Goro, Rusijo in Srbijo, pri čemer se stroški poučevanja razdelijo med države podpisnice. Oba sistema financiranja se kombinirata v Španiji in Sloveniji (*Integrating* 2009).

Poučevanje makedonskega jezika in kulture v Sloveniji financira Ministrstvo za

šolstvo in znanost Republike Makedonije. Poučevanje albanskega jezika financira MŠŠ RS, ki poskrbi tudi za šolske prostore, v katerih se izvaja pouk maternih jezikov in kulture otrok priseljencev. Obojni financerji pogojujejo v Sloveniji kot minimalno število otrok pet.

ZAČETKI POUČEVANJA MATERNIH JEZIKOV IN SODELOVANJE S ŠOLO

Sodelovanje z učitelji maternih jezikov otrok priseljencev poteka na več ravneh: njihova prvenstvena naloga je vsekakor poučevanje materinščine, kar je pomembno predvsem za otroke priseljence. Ker pa ti ne morejo in ne smejo živeti v izolirani skupnosti, je tako zanje kot za večinsko prebivalstvo pomembno medkulturno okolje.¹⁰

V okolju, ki si zasluži to definicijo, živi na istem ozemlju več različnih etničnih, narodnostnih in verskih skupnosti. Vsak posameznik in vsi skupaj si prizadevajo za odprt odnos in sodelovanje, za medsebojno priznavanje. Tako se izraža aktivna strpnost do drugih. Med pripadniki različnih kultur je veliko spontanih življenjskih interakcij. Ob njih se poglobljeno spoznavajo, pa tudi spoštujejo. V okolju ni čutiti več in manj vrednih, zato je to sodelovanje pristno. Nihče ni ogrožen in ne čuti potrebe po prikrivanju identitete. (Motik 2007: 15)

Čeprav se to sliši kot težko dosegljiv ideal, smo skupaj z učiteljema Zekirijo Šainoskim in Almo Bejtullahu aktivno sodelovali pri vzpostavitvi medkulturnega okolja na OŠ DBB Hrpelje tako, da je vsak prispeval svoje ideje.¹¹ Učitelja materinščine otrok priseljencev sta sodelovala pri dvojezičnih urah (slovensko-makedonskih, slovensko-albanskih), pri večjezični kulturni prireditvi na šoli, pri prevodih nekaterih uradnih obvestil šole, namenjenih staršem idr. Pomagala sta iz zagat pri poučevanju slovenščine kot drugega/tujega jezika, ko česa nisem mogla razložiti otrokom sama oz. bi za to porabila preveč časa – zavedati se namreč moramo, da otroci običajno ne obvladajo drugih jezikov (npr. angleščine ali nemščine, s čimer sem si lahko pomagamo pri poučevanju odraslih).

Makedonski jezik, kulturo in zgodovino poučuje učitelj Zekirija Šanoski po programu makedonskega Ministrstva za šolstvo in znanost, medtem ko pripravljata učiteljici

¹⁰ Pojasnilo: v prispevku uporabljam pojma »medkulturnost« in »večkulturnost« kot sopomenki – za razliko od Dragice Motik (2007: 14), ki »večkulturnost« definira kot nasprotje »medkulturnosti«: »Večkulturna družba je skupnost posameznikov z različnimi kulturami, nacionalnimi in drugimi koreninami. Vse skupnosti živijo sicer skupaj, vendar med njimi ni pravih povezav, sodelovanja, dopolnjevanja, prepletanja stališč, vrednot itd., navzven pa vse dajejo vtis sožitja. Vsaka skupnost pa v resnici čuti ostale skupnosti kot ogrožanje lastne. Skupino »drugih« zapostavlja in to izkazuje s svojim nestrpnim vedenjem v dnevnih življenjskih situacijah.«

¹¹ Številni konkretni predlogi, ki izhajajo iz izkušenj po slovenskih šolah s priseljenci v Sloveniji in šolah v tujini s slovenskimi izseljenci, so že zapisani (npr. Motik 2007, *Vrtec in šola – stičišče kultur* 2008), da si lahko z njimi pomagamo, če nam zmanjka lastnih idej oz. če ne vemo, kako se lotiti medkulturnega dialoga.

albanščine Alma Bejtullahu in Anila Zaimi gradivo sami. Po katerem programu poučevati pa je le eno od vprašanj, s katerimi se soočajo učitelji materinščine. Eden od pomembnih izzivov je, kdaj organizirati pouk, da bo nanj hodilo čim več otrok. Preden smo objavili urnik poučevanja maternih jezikov in kulture otrok priseljencev, smo na OŠ DBB Hrpelje preučili reden šolski urnik, da sta učitelja Zekirija Šainoski in Alma Bejtullahu lahko prihajala poučevat materni jezik in kulturo takoj po rednem pouku. Namerno smo izbrali dneve, ko so imeli na urniku manj šolskih ur. To izpostavljam posebej zato, ker se vozi večina otrok v šolo z avtobusom. Če bi otroci po rednem pouku odšli domov, obstaja velika verjetnost, da se v poznih popoldanskih urah ne bi mogli vrniti nazaj na šolo: očetje so večinoma v službi, matere ponavadi ne vozijo avta, da utrujenosti in drugih popoldanskih dejavnosti niti ne omenjam. S pomočjo takšne organiziranosti smo se izognili osipu, saj so pouk materinščine obiskovali prav vsi otroci.

Učitelji Zekirija Šainoski, Alma Bejtullahu in Anila Zaimi so v šolskem letu 2008/09 poučevali materni jezik in kulturo otrok priseljencev na šestih slovenskih osnovnih šolah od osmih, ki so otrokom priseljencem omogočile učenje maternega jezika in kulture. Ta podatek zgovorno priča o entuziazmu in osebni angažiranosti posameznikov – na čemer po mojih izkušnjah temelji tudi drugo delo z otroki priseljenci na posameznih šolah. Z učitelji maternih jezikov in kulture, ki so pravzaprav tudi sami priseljenci, sem avgusta 2009 opravila intervjuje (Šainoski 2009, Bejtullahu 2009, Zaimi 2009).¹²

Skozi njihove interpretacije »realnosti« se prikažejo konteksti, v katerih živijo. Pripovedi, življenjske zgodbe so »življenja v kontekstu«, umeščena v socialne, ekonomske, zgodovinske, religiozne in izobraževalne okoliščine; podvržena vplivom družine, skupnosti in družbenih institucij; odvisna od kulturnih pokrajin, osebnih prepričanj, intimnih dejanj, samostojnih odločitev in njihovih posledic. (Milharčič Hladnik 2007b: 34)

Zanimalo me je, na kakšen način in kje so pričeli s poučevanjem svojega maternega jezika v Sloveniji, kaj so njihovi cilji pri poučevanju otrok priseljencev ter kakšne so njihove druge oblike dela z (otroki) priseljenci. Želela sem zapisati njihov osebni pogled na svoje delovanje ter trud za ohranjanje maternega jezika (otrok) priseljencev.

Ministrstvo za šolstvo in znanost objavi razpis

Učitelj makedonščine in srbohrvaščine Zekirija Šainoski je poučeval makedonščino na Osnovni šoli Riste Ristevki v okolici mesta Debar v Makedoniji petnajst let. Leta 1996 se je javil na razpis Ministrstva za šolstvo in znanost Republike Makedonije za učitelja makedonščine za makedonske izseljence v Sloveniji in za makedonske otroke,

¹² Podatki, navedeni v prispevku o teh treh učiteljih, so pridobljeni na podlagi strokovnega sodelovanja v šolskem letu 2008/09 in z intervjuji avgusta 2009 ter objavljeni z njihovimi soglasji. Njihovi odgovori so shranjeni pri Marijanci Ajši Vižintin.

rojene v Sloveniji, ter bil sprejet. Sledila je selitev v Slovenijo v Medvode, kjer živi kot podnajemnik še danes. Po devetih letih (leta 2005) sta se mu pridružila žena in sin, ostali otroci so ostali v Makedoniji. Slovenskega državljanstva nima in niti ne razmišlja o njegovi pridobitvi, ker je zelo navezan na Makedonijo, ima pa vizo za stalno prebivanje v Sloveniji. Svojo prvotno domovino obiskuje štirikrat letno, некоč se namerava vrniti v Makedonijo. V Sloveniji živi že več kot trinajst let in vztrajno poučuje makedonski jezik, kulturo in zgodovino, na kar je zelo ponosen. Že od vsega začetka sodeluje z MŠŠ RS, Zavodom RS za šolstvo (posebej izpostavlja dobro sodelovanje z gospema Melito Štajner in Dragico Motik), veleposlaništvom Republike Makedonije in makedonskimi kulturnimi društvi. Slednja so mu bila veliko pomoč pri spoznavanju otrok in njihovih staršev, tako makedonskih kot slovenskih.

Po Sloveniji se vozi z javnimi prevoznimi sredstvi (!), v šolskem letu 2008/09 na štiri osnovne šole: OŠ DBB Hrpelje, OŠ Frana Erjavca v Novi Gorici, OŠ Jakoba Aljaža v Kranju in OŠ Karla Destovnika Kajuha v Ljubljani. Težave, s katerimi se soočajo otroci, ki prihajajo iz Makedonije danes, izvirajo po njegovi oceni iz različnih razlogov: otroci govorijo samo makedonsko, slabo berejo in pišejo v latinici, prilagoditi se morajo novi okolici, šolskemu redu, posameznim javnim in kulturnim središčem.

Številni starši iz Makedonije zelo slabo govorijo tako knjižni makedonski jezik kot slovenščino. Kdor slabo pozna materni jezik, pa se težko uči tuj jezik. Večina staršev nima končane niti srednje šole. Zaposleni so v gradbeništvu ali v podobnih dejavnostih in po mojem mnenju nimajo dovolj časa za pomoč svojim otrokom v šoli. Vse starše, ki so pripeljali v Slovenijo svoje otroke, prosim, naj ohranjajo svoj materni jezik – in se hkrati učijo slovenščino. Tako bodo naredili največ zase in za svoje otroke, obenem pa bodo lahko pomagali pri učenju slovenščine tistim, ki bodo še prišli v Slovenijo za njimi. (Šainoski 2009)

Z učiteljem Zekirijo Šainoskim sem se spoznala oktobra 2008, ko je prišel na OŠ DBB Hrpelje na prvi sestanek, ki smo ga organizirali na šoli za starše otrok priseljencev iz Makedonije.¹³ Starše smo seznanili s poučevanjem slovenščine in njihovega maternega jezika za otroke, kar so sprejeli s hvaležnostjo in zanimanjem. Postavljeni so bili temelji za sodelovanje z otroki, starši, Veleposlaništvom Republike Makedonije – in predvsem za uresničitev veliko idej za uspešno integracijo petih otrok priseljencev in razvijajoč se medkulturni dialog na šoli. Učitelj Zekirija Šainoski je prihajal na OŠ DBB Hrpelje vsako sredo. Sodeloval je pri izvedbi slovensko-makedonskih ur (in zaradi njih prihajal na šolo še pred urami makedonščine), in sicer v razredih, ki so jih obiskovali otroci priseljenci iz Makedonije. Na teh urah smo iskali podobnosti in razlike med Slovenijo in Makedonijo ter med latinico in cirilico, se podpisali v cirilici, prisluhnil makedonskim pesmim, locirali obe državi na zemljevidu,

¹³ Z njim sta prišli tudi Dragica Motika z Zavoda za šolstvo RS in Bronka Štraus z MŠŠ RS. Predstavili sta učno gradivo, ki je na voljo za poučevanje slovenščine za slovenske izseljence in poudarili pomen ohranjanja maternega jezika – ob hkratnem učenju slovenščine – če želimo doseči pismenost v več jezikih.

spregovorili o procesih preseljevanja ... Na dvojezične ure so prihajali tudi starši otrok, ki so ponosni prisluhnili prepletu dveh jezikov – iz ust svojih otrok. S pomočjo Veleposlaništva Republike Makedonije smo obogatili šolsko knjižnico s knjigami v makedonščini, na eni od slovensko-makedonskih ur pa je sodeloval predstavnik veleposlaništva. Učitelj Zekirija Šainoski je sodeloval tudi pri makedonskem prevodu trijezičnega vabila, ki je vabil vse starše na medkulturno javno prireditev ob dnevu šole (30. 3. 2009), na zaključno kulturno prireditev celoletnega šolskega projekta Drevo in njegove korenine. Po prepletu slovenskega, makedonskega in albanskega jezika je sledilo še skupno druženje ob slaščicah iz različnih dežel, tudi iz Makedonije. V šolskem letu 2009/10 bomo naše sodelovanje nadgradili vsaj še s strokovnim obiskom delavcev OŠ DBB Hrpelje ene od osnovnih šol v Makedoniji, prepričana pa sem, da bova z učiteljem Zekirijo Šainoskim našla poleg omenjenih še nove poti za nadaljnji razcvet medkulturnega okolja.

Povabilo kulturnega društva ali šole

Učiteljica albanskega jezika in kulture Alma Bejtullahu je prišla v Slovenijo s Kosova kot študentka muzikologije in študij uspešno zaključila tudi na podiplomski stopnji. Poleg svojega poklica je leta 1998/99 v Ljubljani na OŠ Dravlje in v Kranju na OŠ Franceta Prešerna začela poučevati tudi albanščino, ko se je v Slovenijo zaradi političnih razmer (stopnjevano srbsko nasilje nad kosovskimi prebivalci) s Kosova zateklo veliko kosovskih Albancev.¹⁴ V Ljubljani je prišla pobuda s strani Kulturnega društva Albancev Migjeni, v Kranju pa s strani Kulturnega društva Besa. Istočasno so stekle povezave tudi s pristojno službo za mednarodno sodelovanje na MŠŠ RS, kar je bilo pomembno pri zagotavljanju šolskih prostorov na osnovnih šolah. Poleti leta 1999 je Alma Bejtullahu sodelovala v poletni šoli za učence prebežnike, saj je živelo veliko kosovskih Albancev v prehodnih domovih ali v zasebnih bivališčih. Šola je potekala dva tedna, in sicer v prostorih Osnovne šole in Gimnazije Šentvid. V poletni šoli so organizirali kratek tečaj slovenščine (z namenom, da se otroci pripravijo na šolanje v Sloveniji), angleščine (ta jezik naj bi bil nekakšen medij), albanščine (zaradi ohranjanja maternega jezika). »Takrat sem se tudi jaz naučila pomena pouka materinščine,« izpostavlja prelomnico v svojem življenju Alma Bejtullahu (Bejtullahu 2009).¹⁵ Sodelovala je tudi s prebežniki v prehodnem domu za begunce v Postojni, kjer je bila sama priča težkim razmeram in hudi stiski

¹⁴ »1998 – Srbske oblasti zaradi pritiska Zahoda obljubijo prekinitev ognja in delen umik vojske, kar nadzirajo tudi mednarodni opazovalci. Vendar je premirje vedno znova kršeno, tako z albanske kot srbske strani [...] 24. 3. 1999 – Zveza Nato sproži letalske napade na Zvezno Republiko Jugoslavijo. 78-dnevno bombardiranje vključuje vse vrste ciljev – od vojaških objektov do mostov, tovarn, vladnih ustanov in celo stavbo RTV Srbija. S Kosova pobegne ali je pregnanih več kot milijon albanskih beguncev. Po različnih ocenah je ubitih od 10.000 do 12.000 Albancev in okoli 3000 Srbov. Do nekaj najhujših pokolov albanskih civilistov pride prav med bombardiranjem Nata. Srbi uničujejo kulturno dediščino kosovskih Albancev – uničenih ali oskrunjenih je preko 200 džamij. Podobno Albanci uničijo več srbskih pravoslavnih cerkva in samostanov.« (Kosovo 2009)

¹⁵ »Med pobudniki za ohranjanje materinščine na MŠŠ RS je bila ga. Majda (?) Uranek, ki se je ukvarjala sredi devetdesetih let že z otroki prebežniki iz Bosne in Hercegovine; pridobila si je izkušnje, kako

beguncev. Naslednji dve leti (do poletja 2001) je poučevala samo v Ljubljani na OŠ dr. Vita Kraigherja za Bežigradom, ko so prenehali s sodelovanjem zaradi različnih razlogov (med drugim premalo učencev). Ponovni začetek pouka je bil nekaj let pozneje, leta 2005, na OŠ Hinka Smrekarja v Ljubljani, in se še nadaljuje. V tem času se je društvo Migjeni prenovilo in pokazal se je večji interes staršev za sodelovanje. V šolskem letu 2008/09 se je začel pouk tudi na OŠ DBB Hrpelje.

Za razliko od dosedanje prakse je pouk stekel na pobudo šole (oz. učiteljice Marijance Ajše Vižintin), kjer so poskrbeli tudi za zbiranje učencev – to je zelo netipično v primerjavi z drugimi šolami, s katerimi sem do sedaj sodelovala. Šola je osrednji del verige, ki seže od MŠŠ RS do Kulturnega društva Migjeni. Poleg tega si prizadevam prostovoljno (kot fizična oseba in prevajalka) pomagati, kadar se zatika pri komunikaciji starši-otrok-učiteljica-uprava šole. Ta veriga trenutno ni najbolj urejena. (Bejtullahu 2009)

Z učiteljico Almo Bejtullahu sva sodelovali tudi pri slovensko-albanskih urah. Poskrbela je za prevode v albanščino in pravilnost navedenih podatkov glede albanskega jezika, npr. o prvi izdani knjigi v albanščini (1555, Gjona Buzukua). Ta podatek je bil za devetošolce zelo zanimiv, saj so ga lahko primerjali s prvima dvema slovenskima natisnjenima knjigama (1550, Primož Trubar). Na predmetni stopnji sva se osredotočili še na podobnosti in razlike med slovenskimi ter albanskimi črkami, glasovi; na razredni stopnji pa bolj na zven jezika, otroci priseljenci so med drugim pripovedovali vsem znano pravljico (*Muco Copatarico* Ele Peroci, *Zrcalce* Grigorja Viteza) v svojem maternem jeziku. Pri eni od slovensko-albanskih ur, kjer je bila prisotna tudi učiteljica Alma Bejtullahu, je ravno tisti dan slavil rojstni dan eden od otrok, priseljenih s Kosova. »Vse najboljše« smo mu zapeli v slovenščini, z njeno pomočjo in pomočjo otrok s Kosova pa smo slišali to pesem tudi v albanščini. Dvojezične ure so namreč potekale tako, da smo nanje povabili vse otroke priseljence, saj so »zvezdi razreda« pomagali, ko so se razkropili po razredu in vadili predstavitev v albanščini.¹⁶ Slovenski otroci so kmalu ugotovili, da povedati le nekaj osnovnih povedi v drugem jeziku sploh ni tako enostavno. Pri neki drugi uri, na kateri smo poleg učiteljic slovenščine gostili tudi ravnateljico Janjo Babič in Roswitho Stütz s Pedagoške fakultete iz Linza, so otroci lahko slišali še nemščino – obenem pa so izvedeli, da se gostja, ki govori že nemško, francosko, italijansko, špansko in angleško, uči hrvaščino, ker je na severu Avstrije veliko priseljencev s Hrvaške, Bosne in Hercegovine. S prevodi obvestil je Alma Bejtullahu sodelovala tudi na že omenjenem dnevu šole. Vabilu na medkulturno prireditvev in sladkanje so se s sladicami odzvali tako starši kot ona sama. Na prireditvi je vodila albanski otroški pevski zbor, ki so ga sestavljali mlajši otroci s Kosova. Najstarejša otroka priseljenca, sestra in brat, devetošolka in šestošolec,

pomembno je ohranjanje materinščine, zato je temu konec devetdesetih namenila veliko pozornosti in truda.« (Bejtullahu 2009)

¹⁶ Mirëdita. Unë jam _____. Jetoj në _____. Flas slovenisht, shqip, anglisht, gjermanisht ... / Dober dan. Jaz sem _____. Živim v _____. Govorim slovensko, albansko, angleško, nemško ...

sta prebrala dvojezično zgodbo o selitvi s Kosova v Sloveniji. Tej zgodbi smo prisluhnili vsi zaposleni na OŠ DBB Hrpelje, vsi naši učenci in njihovi starši, ki so prišli na prireditev (po moji oceni okrog 500 ljudi). Marsikomu so se orosile oči, morda je kdo je prvič dobil uvid v izkušnjo otroka priseljenca. Osebo zgodbo o selitvi smo potem objavili v šolskem glasilu Brin (Bytyqi 2008/09), tako v slovenščini kot v albanščini.

Če ima učitelj makedonščine za seboj podporo makedonskega Ministrstva za šolstvo in znanost ter Veleposlaništva Republike Makedonije, o podobnih ugodnostih in knjižnih darilih za učence s Kosova ne bi mogli govoriti. Samostojnost Republike Kosovo, ki so jo razglasili 17. 2. 2008, je sicer priznalo že več kot 50 držav, a je politična usoda najmlajše evropske države še vedno negotova. Kdo je dolžan skrbeti za izseljence s Kosova? Mlada Republika Kosovo tega trenutno še ne zmore, v srbskem interesu ohranjanje albanščine najbrž ni, Albanija je druga država ... preostanejo torej posamezniki, bolje rečeno posameznice, ki se zavedajo pomena ohranjanja maternega jezika in ki imajo svoj jezik rade.

Tudi na Kosovu obstaja že vrsto let služba za mednarodno sodelovanje, ki poskuša koordinirati pouk v diaspori, vendar po mojih informacijah njihovo delovanje v tujini ni povsod poenoteno glede pristojnosti. Leta 1995 je naredila kosovska vlada učni načrt za dodatni pouk v albanski šoli (torej za zdomce) za devetletno šolo in skladno s tem izdala tudi učbenike oz. delovne zvezke. Vendar je danes potrebno učni načrt prenoviti, učnega gradiva pa ni več mogoče dobiti. Prav zaradi manjkajočih delovnih zvezkov in učbenikov za zdomce moram improvizirati in delati glede na literaturo, ki jo danes lahko dobim za otroke. Delovne zvezke in knjige kupim na Kosovu in po njih poučujem. V prvih letih se osredotočam zgolj na to, da se učenci navadijo pisati in brati v knjižni albanščini, kasneje pa se posvečam tudi albanskim kulturnim vsebinam. (Bejtullahu 2009)

Zaradi denarja učitelji maternih jezikov in kultur vsekakor ne poučujejo, šolska ura na MŠŠ RS je plačana 13,26 €/uro bruto (šolsko leto 2008/09), pokriti pa so še potni stroški z javnimi prevoznimi sredstvi. V novem šolskem letu bomo z učiteljico Almo Bejtullahu nadaljevali s sodelovanjem. Predvsem si želim, da bova organizirali v šolski knjižnici polico s knjigami v albanščini.

Televizijska oddaja – in spet šola

Univerzitetna profesorica albanskega jezika in književnosti Anila Zaimi je diplomirala na Filozofski fakulteti Univerze v Tirani v Albaniji, nakar je bila nekaj mesecev zaposlena na RTV-Albanija kot televizijska voditeljica v informativnem jutranjem programu. V Slovenijo je prišla leta 1993 – z možem, kosovskim Albancem, ki ga je spoznala dve leti pred tem. Njen mož je delal v Italiji in živel v Sloveniji že nekaj let. Slovenija je bila zanj na začetku le prehodna dežela, želela sta oditi v Švico, a so okoliščine nanesele tako, da sta ostala tukaj in si ustvarila družino. Njuna devetletna hči obiskuje tretji razred italijanske

šole v Kopru – in je trijezična, govori slovensko, albansko in italijansko, kar jasno priča o odnosu Anile Zaimi do maternega jezika in večjezičnosti.

Tako kot je zaznamovala televizija prvo in edino stalno zaposlitev Anile Zaimi do zdaj, je televizija odločilno vplivala tudi na najino srečanje. Anila Zaimi si je namreč ogledala oddajo *Pomagajmo si* (Horvat 2008), v kateri so bile prikazane različne oblike dela z otroki priseljenci na nekaterih primorskih šolah (med drugim OŠ Koper, OŠ Cirila Kosmača Piran, OŠ DBB Hrpelje). Po televizijski oddaji, v kateri sem jaz zagovarjala pravico do učenja maternega jezika, je pristopila k meni (v glasbeni šoli, ki jo obiskujejo najini otroci) in me nagovorila. Bila je začudena in navdušena nad tem, da nekdo javno zagovarja učenje maternega jezika v tujini (in da pri tem ne misli le na pravico do učenja slovenščine pri slovenskih izseljencih in zamejcih, ampak tudi na materne jezike priseljencev v Sloveniji). Začelo se je še eno plodno sodelovanje. Ko so me poklicali z OŠ Cirila Kosmača Piran z željo, da bi tudi pri njih organizirali pouk albanščine, sem jim svetovala Anilo Zaimi (ker živi v Kopru, Alma Bejtullahu pa v Ljubljani). Poučevanje albanščine so uresničili še v istem šolskem letu – in upam, da se bo poučevanje materinščine uspešno širilo še naprej po Sloveniji.

UČITELJI MATERNIH JEZIKOV IN STARŠI OTROK PRISELJENCEV

Delovanje Zekirije Šainoskega, Alme Bejtullahu in Anile Zaimi se ne zaključi samo pri delu z otroki priseljenci, saj se na različne načine aktivno vključujejo tudi v sodelovanje s starši, učitelji, društvi, skupnostjo, v kateri prebivajo sami in otroci priseljenci, ki jih poučujejo materni jezik. Zekirija Šainoski se veliko in rad druži z makedonskimi priseljenci ter jim pomaga po svojih najboljših močeh. Redno sodeluje z vsemi makedonskimi društvi in podpira njihove kulturne projekte. Z otroki iz Slovenije se uspešno udeležuje tekmovanj za izseljence iz poznavanja makedonskega jezika in kulture, ki potekajo enkrat letno v Makedoniji. Alma Bejtullahu sodeluje s Centrom za slovenščino kot drugi/tuji jezik (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani), in sicer na izobraževanjih za poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika izvaja mini tečaj albanščine.¹⁷ Prav tako sodeluje s Centrom za slovenščino kot drugi/tuji jezik Anila Zaimi. V letu 2009 ali 2010 bo predvidoma zagledala luč sveta priloga – z navodili v albanščini, ki jih je prevedla Anila Zaimi – k enemu izmed najbolj znanih učbenikov za začetno učenje slovenščine kot drugega/tujega jezika za odrasle *A, B, C ... 1, 2, 3, gremo* (Pirih Svetina, več izdaj).

Tujina kot priložnost in iskanje službe, primerne izobrazbi

Od leta 1993 pa do leta 2007 je bila Anila Zaimi zaposlena v moževem podjetju, kjer

¹⁷ Tečaje za poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika izvajajo zaradi povpraševanja in potreb učiteljev in učiteljic od septembra 2006 naprej (več o tem: Knez 2008).

je sestavljala besedila v albanskem, italijanskem in angleškem jeziku. Veliko svojega časa je namenila učenju slovenščine, pri čemer ne gre prezreti dejstva, da je jezikoslovka in da ji je razumevanje slovenskih slovničnih pravil do podrobnosti velik izziv, da ne rečem užitek – v nasprotju z večino drugih ljudi.

Prva tri leta sem se sporazumevala samo v italijanščini. Slovenščino sem se trudila učiti doma sama, s pomočjo italijansko-slovenskega slovarja, slovnice in drugih jezikoslovnih priročnikov, od koder sem črpala pomene prvih slovenskih besed. Leta 1998 sem obiskovala 80-urni tečaj iz slovenščine na osnovni ravni, dve leti kasneje sem opravila izpit na osnovni ravni za pridobitev slovenskega državljanstva. V primerjavi z drugimi težavami, kot je npr. urejanje statusa tujca, je bilo učenje slovenščine najlažji del moje socialne integracije v novo okolje. Skozi učenje jezika sem utrdila tudi jezikovno znanje, pridobljeno v matični državi, in ugotovila, da le nekaj znam in da imam dovolj močno podlago za samoučenje novega jezika. (Zaimi 2009)

Leta 2007 se je Anila Zaimi odločila, da se bo preživljala samo s svojim jezikoslovnim znanjem. Dela kot prevajalka in lektorica za albanski jezik. Je članica Društva znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije in sodna tolmačka. Svojo ponudbo, v kateri je predstavila program uspešnega vključevanja (albansko) govorečih priseljencev, je poslala na Zavod RS za zaposlovanje.

Prepričana sem, da lahko prispevam k dobremu razvoju družbe tudi v Sloveniji. Tisti, ki samo »hrepentijo« po matični državi in se ozirajo na šikaniranje drugih narodnih skupnosti, postanejo z lahkoto plen svoje pogojenosti in okoliščin, ki jim niso naklonjene iz različnih razlogov (izobrazba, naravnost, vzgoja v izvorni družini itd.). Mislim, da je vsak priseljenec zgodba posebej: nekateri težko pretrgajo vezi z matično državo in se znajdejo ujeti v svoji pogojenosti, drugi cenijo vsako priložnost, ki jo dobijo oz. ustvarijo v državi sprejemnici ter doživljajo selitev kot novo priložnost. Svoje delovno mesto kot kulturna mediatorica sem si ustvarila sama. Ko pogledam nazaj na najine začetke, ugotavljam, da sva se z možem znašla na trgu dela kar sama. Ničesar nama ni bilo ponujeno. Kar sva delala ali dosegla, vsak na svojem področju, se je začelo na najino pobudo. (Zaimi 2009)

Njena ponudba na Zavod RS za zaposlovanje je odločilno vplivala na sodelovanje z Ljudsko univerzo (LU) Koper, kjer dela od leta 2008 kot zunanja sodelavka. V šolskem letu 2007/08 je na LU Koper pomagala pri soustvarjanju neformalnega programa usposabljanja za albansko govoreče priseljenke, začela pa je tudi poučevati otroke na OŠ Cirila Kosmača Piran – a vse to so občasne, nekajurne, neredne zaposlitve.¹⁸ Zelo aktivna profesorica

¹⁸ Ker se zaveda težav albansko govorečih priseljencev pri učenju slovenščine (albansščina ni južnoslovenski jezik), je eni od slovenskih založb poslala ponudbo, v kateri ji ponuja prevod že obstoječega didaktičnega gradiva za otroke, ki bi bil primeren za začetno učenje slovenščine, s sobesedilom in navodili v albanščini (tu ni mišljeno že omenjeno gradivo *A, B, C ... 1, 2, 3, gremo*, ampak neko drugo). Na številne šole na Obali je leta 2008 samoiniciativno poslala svojo ponudbo o sodelovanju

albanščina si želi, da bi imela katera od slovenskih univerz oddelek za albanologijo, kot jo imajo npr. v Zagrebu in Beogradu, kar bi omogočilo tudi šolanje ustreznega kadra za poučevanje albanščine na slovenskih tleh.

Program usposabljanja za albanske priseljenke na Ljudski univerzi Koper

Izkušnje človeka z migrantskim ozadjem lahko odločilno pripomorejo k bolj uspešnemu vključevanju novih priseljencev in priporočljivo je, da organizacija, ki dela s priseljenci, zaposli človeka, ki ima sam podobne izkušnje (Heckemann 2009). Anila Zaimi je pomagala pri soustvarjanju in izvajanju programa neformalnega usposabljanja za albansko govoreče brezposelne priseljenke na LU Koper.

Sodelovala sem v vseh fazah priprave programa: vsebinske in didaktične priprave programa, njegove izvedbe ter priprave dvojezičnih gradiv v slovenskem in albanškem jeziku. Program pomeni novost v slovenskem prostoru v smislu konkretnega dela oz. konkretnih ukrepov za jezikovno integracijo (inkluzijo) priseljencev v slovensko družbo. Cilji tega programa so: omogočiti udeleženkam, da si za dejavnije vključevanje v novo okolje in na trg dela pridobijo temeljna znanja in spretnosti pri uporabi slovenščine v osebnih, poluradnih in uradnih okoliščinah in za razumevanje ter uveljavljanje formalnih pravic in dolžnosti državljana. Novost tega tečaja je povezanost učnih vsebin z življenjem udeležencev tako, da izhajajo iz vlog in življenjskih položajev, ki jih imajo priseljenci kot družinski člani, delavci in državljani. (Zaimi 2009)

Koordinatorica programa *Ko tujina postane dom* na LU Koper Kristina Udovič je uspešno združila moči potrebnih institucij, ki so bile pripravljene sodelovati in prispevati finančni delež (Zavod RS za zaposlovanje, Center za socialno delo, Ministrstvo za delo, Centri vseživljenjskega učenja, LU Koper, Evropski socialni sklad) ter znanje izobraženk: albansko in slovensko govoreči Anila Zaimi ter Hajrije Ajazaj, slednja je učiteljica razrednega pouka s Kosova; vključno z univerzitetno diplomirano slovenistko, pri drugi izvedbi tečaja je bila to Vladka Tucovič (Penjak 2009). Ravno kombinacija albansko in slovensko govorečih učiteljic ter nadgradnja poučevanja slovenščine s konkretnimi življenjskimi situacijami, v katerih se znajdejo priseljenci, izpolnjevanje (pre)mnogih obrazcev in obisk zavodov (npr. Centra za socialno delo Koper, Upravne enota Koper) daje tej obliki stournega programa po mojem mnenju poseben pečat odličnosti – in je lahko zgled delovanja tudi drugim organizacijam, ki se ukvarjajo z uspešnim vključevanjem priseljencev.¹⁹

s šolo, z namenom pomagati otrokom priseljencem pri vključevanju v slovenski šolski sistem, a ni bilo odziva. (Zaimi 2009)

¹⁹ Program *Ko tujina postane dom* je predstavila na Stokovnem posvetu regionalnega svetovalnega središča Koper (9. 6. 2009) Kristina Udovič. Posvet, ki so ga izvedli na Ljudski univerzi Koper, so poimenovali Povežimo svetove: pomen vseživljenjskega učenja in svetovanja v procesu integracije migrantov in drugih ranljivih skupin.

Če je Kristina Udovič menila, da bodo možje ovirali njihovo izobraževanje, se je krepko zmotila, kot zadovoljno priznava. »Možje so jih vozili sami na tečaj in bili njihova največja spodbuda. Žene in hčere so jim namreč s svojim osamosvajanjem odvzele velik del bremena. Z začele so hoditi v trgovino, na govorilne ure. Znajo podaljšati vizume, vložiti prošnje za otroške dodatke in socialno pomoč. Odprle so tekoče račune, obiskujejo upravno enoto, knjižnico. Mladostnice načrtujejo študij. Ničesar več jih ni strah. Stopile so iz sence.« (Penjak 2009: 2)

Omeniti želim še dvojezično zloženko, namenjeno albanskim priseljenkam, s katero LU Koper vabi albanske priseljenke k učenju slovenščine. Z dvojezičnostjo prestopijo mejo nerazumevanja, kajti pogosto se zgodi, da priseljenci ne razumejo vabil, obvestil in drugih uradnih pisem, ki jih dobivajo. Zloženke, ki so vabile k drugi izvedbi programa, smo razdelili tudi otrokom z albanskim maternim jezikom na OŠ DBB Hrpelje. Ker smo takrat izvajali slovensko-albanske ure po posameznih razredih, na katere so prišle v šolo tudi matere, sem s pomočjo otrok (prevajalcev) spregovorila z njimi osebno in jih povabila k brezplačnemu učenju slovenščine. Ponosna sem, da sta se za tečaj odločili kar dve mami od šestih (upoštevajoč dejstvo, da nekatere skrbijo doma za predšolske otroke, da same ne vozijo avta in da se je potrebno v Koper pripeljati iz Brkinov). Do sedaj so na LU Koper izvedli program dvakrat, jeseni 2009 načrtujejo tretjo izvedbo.

ZAKLJUČEK

Pričujoči prispevek prinaša podobo treh učiteljev in učiteljic materinščine (albanščine in makedonščine) v Sloveniji, vsekakor pa bi bilo v še enem prispevku zanimivo vključiti učitelje in učiteljice, ki poučujejo druge materne jezike otrok priseljencev (hrvaščina, nemščina, ruščina, finščina). Ne vem, če imamo v Sloveniji dovolj strokovnega kadra za poučevanje maternih jezikov vseh 732 otrok priseljencev, kolikor jih je bilo vpisanih v slovenske osnovne šole samo v prvih treh mesecih šolskega leta 2008/09 (med letom je število zagotovo naraslo), vsekakor pa bi morale biti število šol, ki omogočajo materni jezik, večje od osem. Postavlja se vprašanje, kdo je pravzaprav poklican za organizacijo poučevanja materinščine. So to otroci in starši priseljenci, ki naj bi iz slovenske zakonodaje sami izluščili svoje pravice? Ali je to dolžnost šole, katere cilj naj bi bil čim boljša integracija otrok priseljencev? Naj bi bili pobudniki društva, Ministrstvo za šolstvo in šport, že integrirani priseljenci? Sobivanje ljudi z različnimi kulturami, veroizpovedmi, jeziki ali svetovnimi nazori je lahko zapleteno – ali pa ne, odvisno od naše perspektive: si želimo družbo ljudi, v katero vsak prispeva svoje najboljše, ali si želimo družbo, ki se deli na mi in vi? Delo z otroki priseljenci je, po izkušnjah sodeč, odvisno predvsem od osebne ozaveščenosti in prepričanja posameznikov, ki verjamejo, da je večjezičnost prednost, medkulturnost bogastvo, identiteta posameznikov pa skupek različnih identitet, ki daleč preseže seštevek ena.

LITERATURA IN VIRI

- Bytyqi, Bedrije (2008/09). Largimi nga vendlindja ime – Preselitev iz moje domovine. *Brin*. Hrpelje: Osnovna šola Dragomirja Benčiča Brkina Hrpelje, 35–36.
- Horvat, Simona (2008). *Pomagajmo si (televizijska oddaja)*. TV Koper in TV SLO 2, 27. 11. 2008, <http://www.rtv slo.si/play/posnetek-brez-naslova/ava2.23626251/> (14. 1. 2009).
- Heckmann, Friedrich (2008). *Strategies for integrating migrant children in European schools and societies: a synthesis of research findings for policy-makers: report submitted to the European Commission by the NESSE network experts*. European Commission's Directorate-General for Education and Culture, <http://www.nesse.fr/nesse/social-aspects-of-education-and-training/insights-from-european-research> (10. 6. 2009).
- Integrating Immigrant Children into Schools in Europe: Measures to foster communication with immigrant families and heriateg language teaching for immigrant children* (2009). Brussels: Eurydice, http://eacea.ec.europa.eu/ressources/eurydice/pdf/0_integral/101EN.pdf (20. 8. 2009).
- Javni razpis za sofinanciranje projektov za uspešno vključevanje otrok, učencev in dijakov migrantov v vzgojo in izobraževanje za obdobje 2008–2011* (2008), http://www.mss.gov.si/si/okroznice_razpisi_in_javna_narocila/javni_razpisi/?tx_t3javnirazpispil%5Bshow_single%5D=881 (23. 7. 2008).
- Knez, Mihaela (2008). Jezikovna integracija otrok priseljencev v slovenski osnovni šoli. *Jeziki v izobraževanju: zbornik prispevkov konference* (ur. Milena Ivšek). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 155–163.
- Kosovo v skoraj sto letih izpod Turkov do neodvisnosti*, http://www.siol.net/svet/aktualno/2008/02/kosovo_v_skoraj_sto_letih_izpod_turkov_do_neodvisnosti.aspx (2. 6. 2009).
- Lukšič Hacin, Marina (1995). *Ko tujina postane dom: resocializacija in narodna identiteta pri slovenskih izseljencih*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Milharčič Hladnik, Mirjam (2007a). Migracije in medkulturni odnosi. *Organizacija znanja*, 12 (4), http://splet02.izum.si/cobiss-oz/news.jsp?init=t&apl=Volumes.jsp&par=2007_4 (25. 8. 2009).
- Milharčič Hladnik, Mirjam (2007b). Avtobiografičnost narativnosti: metodološko teoretični pristopi v raziskovanju migracijskih izkušenj, *Dve domovini/Two Homelands* 26, 31–46.
- Motik, Dragica (2007). *Spoznavam sebe, tebe, nas: priročnik za učitelje za delo z učenci in starši*. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Penjak, Alenka (2009). Zadrega se topi tudi s Trnuljčico: na Ljudski univerzi Koper so se Albanke s Kosova naučile slovenščine in se osamosvojile. *Primorske novice*, 19. 6. 2009, 140: 2.
- Pirih Svetina, Nataša (2003 in druge izdaje). *A, B, C ... 1, 2, 3 gremo: učbenik za začetnike na kratkih tečajih slovenščine kot drugega ali tujega jezika*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuj jezik pri oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.

- Pirih Svetina, Nataša (2005). *Slovenščina kot tuji jezik*. Domžale: Izolit.
- Požgaj Hadži, Vesna, Balažič Bulc, Tatjana (2005). Kam je izginila srbohrvaščina? Status jezika nekoč in danes. *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 41. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Zbornik predavanj (ur. Marko Stabej). Ljubljana: Filozofska fakulteta. 30–39.
- Roter, Petra (2007). Pomen in vloga jezika v integracijskem procesu. *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo* (ur. Miran Komac). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 301–331.
- Slovenščina za Slovence po svetu* (ur. Dragica Motik). Zavod Republike Slovenije za šolstvo, <http://www.zrss.si/slovenscina/> (20. 8. 2009).
- Strategija za uspešnejše vključevanje učencev migrantov na področju vzgoje in izobraževanja v RS* (2007). Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije, http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/projekti/enake_moznosti/?type=98 (23. 7. 2008).
- Vrečer, Natalija (2007). *Integracija kot človekova pravica: prisilni priseljenci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, Andragoški center Republike Slovenije.
- Vrtec in šola – stičišče kultur: zbirnik gradiv za spodbujanje medkulturnega dialoga* (ur. Dragica Motik, Irma Veljić) (2008). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Zakon o osnovni šoli* (ZOsn) (1996). Uradni list Republike Slovenije, 12/1996, http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis_ZAKO448.html (20. 8. 2009).
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli* (ZOsn-F) (2007). Uradni list Republike Slovenije, 102/2007, http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r05/predpis_ZAKO3125.html (20. 8. 2009).

INTERVJUJI, DRUGI VIRI

- (shranjeni pri Marijanci Ajši Vižintin, objavljeni v soglasju z dotičnimi osebami)
- Bejtullahu, Alma (2009). *Šola je osrednji del verige* (intervju Marijanca Ajša Vižintin).
- Šainoski, Zekirija (2009). *Makedonščina kot materni jezik otrok priseljencev v Sloveniji že trinajst let* (intervju Marijanca Ajša Vižintin).
- Štraus, Bronka (10. 6. 2009). *Šole z organiziranim poukom maternih jezikov v Sloveniji: po podatkih Ministrstva za šolstvo in šport Republike Slovenije* (e-pismo Marijanci Ajši Vižintin).
- Zaimi, Anila (2009). *Kulturna mediatorka za albanske priseljence* (intervju Marijanca Ajša Vižintin).

SUMMARY

COOPERATION OF SLOVENE PRIMARY SCHOOLS WITH TEACHERS OF MOTHER TONGUES OF IMMIGRANT CHILDREN

Marijanca Ajša Vižintin

Immigrant children that are included in the Slovene education programme participate in various types of integration, mainly in teaching Slovene as a second/foreign language. There is a presentation of the Slovene laws, (un)settled conditions, different examples of practice in Europe and an example of different form of work on Dragomirja Benčiča Brkina primary school in Hrpelje (OŠ DBB Hrpelje). Besides teaching Slovene as a second/foreign language, the school organized teaching mother tongue and culture and various forms of intercultural dialogue with the intention to overcome prejudice and establish contact between immigrant children and majority population. In cooperation with the Ministry of Education and Sports of the Republic of Slovenia and Ministry of Education and Science of the Republic of Macedonia, two teachers came to Hrpelje from Ljubljana: a teacher of Albanian language, Alma Bejtullahu, and a teacher of Macedonian language and culture, Zekirija Šainoski: subsequently, both cooperated with the teacher of Albanian language and literature, Anila Zaimi. Based on a successful, one-year-long cooperation and interviews from August 2009, there are three different beginnings of teaching mother tongue to immigrant children in Slovenia. Teacher Zekirija Šainoski is employed at the Ministry of Education and Science of the Republic of Macedonia and teaches in accordance with the syllabus. He has been teaching Macedonian expatriates and Macedonian children born in Slovenia and is extremely proud of that. In the school year 2008/09 he was active in four Slovene schools. He brought many books in Macedonian language to the school library, he actively participated at Slovene-Macedonian lessons and other forms of intercultural dialogue at Dragomirja Benčiča Brkina primary school in Hrpelje. Teacher Alma Bejtullahu, a musicologist by profession, started teaching Albanian to Kosovan Albanians in the years 1998/99 when they sought refuge in Slovenia to escape from the violence in Kosovo. She was supported by Albanian associations Migjeni and Besa. With short intervals, she has continued to teach up to the present day. In the school years 2008/09 she taught Albanian in two Slovene schools. She emphasizes that school is the central part of the chain between The Ministry of Education and Sports and associations helping in the parents-child-teacher-school management communication and participates in the establishment of the intercultural dialogue. Teacher of Albanian language Anila Zaimi came to Slovenia with her husband. Before she began working with children, she decided on her own initiative to join a special training programme for adult Albanian women immigrants at Ljudska univerza (University for Adult Education) Koper. Being an immigrant woman herself, she offered them her own experience as well as an outline scheme for a successful integration of new immigrants that includes, besides teaching Slovene, also the necessary experience in a new environment (filling in forms, visits to

official institutions necessary to settle various types of documentation). With the help of a bilingual (Slovene-Albanian) leaflet, Albanian speaking mothers of the children from the Dragomirja Benčiča Brkina primary school Hrpelje were invited to a one-hundred-hour-programme worthy of praise at Ljudska univerza (University for Adult Education) Koper. Two mothers actually participated in the programme. The work of mother tongue teachers goes beyond school walls as they cooperate with immigrant parents, associations, ministries, universities for adult education and other organizations as well. Working with immigrant children, the activity of single individuals is decisive, whether employed at the individual school or guest teachers of mother tongue that are aware of the meaning of the preservation of mother tongue and despite the disorder in terms of law and lack of appropriate material contribute to a successful integration of immigrant children.